

Jõukohane tekst – jõukohane õpe

Helin Puksand, PhD

Kaasrahanud
Euroopa Liit

Eesti
tuleviku heaks

Teksti mõistmise tasandid

- **Sõnatasand** – raske on siis, kui lugeja ei tunne sõna seda tähendust, mida teksti autor silmas pidas.
 - Nt *mutt* I kalapüügiriist; II kaardimäng; III eit, naine; IV loom; V muttader
- **Lausetasand**. Siin tuleb mõista nii sõnu kui sõnade vahelisi seoseid.
 - Nt Puuduvat ametnikku võib asendada, või juhul, kui ametiasutuse töö oleks ametniku puudumise tõttu takistatud ja asendaja ametisse nimetamine ei ole võimalik või otstarbekas, anda puuduva ametniku ülesanded teisele ametnikule või selles ametiasutuses töölepingu alusel töötavale isikule, kes vastab ametnikule ja asendataval ametikohal esitatavatele nõuetele.
- **Tekstitasand**. Tuleb seostada lausete mõtted. Lugeja mõistab lauseid õigesti, kui ta lauseid õigesti seostab.
 - Nt 1. Haridus on vahendiks ka siis, kui tahetakse olla haritud inimene, sest nemad on tavaliselt heade teadmistega. 2. Nad omandasid koolist hea hariduse ja arendavad seda pidevalt edasi, kuid ainult sellest ei piisa, tuleb suhelda ka huvitavate inimestega, kes sind rikastavad. 3. Need inimesed võivad pakkuda uusi ideid, mille peale ise tulla on raske. 4. See aitaks aga elu edasi viia. (Mati Unt „Lõbusalt saab inimkond oksa, millel ta istub”)

Teksti kohandamisel

- jätta ebaoluline info välja,
- täida mõttelüngad,
- jaga tekst väiksemateks lõikudeks,
- kasuta lühikesi ja lihtsaid lauseid,
- väldi keerulisi või haruldasi sõnu,
- kasuta isikulist tegumoodi,
- kasuta punktloendeid ja tabelleid.

Teksti mõistmine sõna tasandil

- väldi vöörsõnu
- väldi abstraktseid sõnu
- väldi liigseid oskussõnu
- väldi pikki sõnu
- väldi harva esinevaid sõnu
- väldi umbmääraseid väljendeid

Teksti mõistmine lause tasandil

- väldi pikki lauseid
- väldi keerulisi konstruktsioone
- paiguta seotud sõnad lähestikku
- väldi lauselühendeid
- väldi liigseid sõnu
- kasuta tegusõnu öeldisena

Teksti mõistmine teksti ülesehituse tasandil

- alusta huvitavalt
- too esile lausetevahelised seosed
- esita tekst loogilises järjekorras
- selgita uut mõtet võimalikult mitmekülgselt
- väldi liigseid detaile
- kirjuta haaravalt
- tõsta esile ja korda olulisi mõtteid
- esita üldistusi
- lõpeta olulise mõttega

Teksti keerukuse hindamine

- Tekstihindamiskeskond ELLE, vt <https://elle.tlu.ee>
- Võimaldab määrata
 - teksti keeleoskustaset
 - teksti keerukuse näitajaid, nt Lix
 - pikki sõnu ja lauseid
 - harvu ja abstraktseid sõnu
- Sõnaveebi õpetaja tööriist, vt <https://sonaveeb.ee/teacher-tools/#/home>
- Võimaldab määratleda
 - sõnade ja nende grammatiliste vormide vastavust keeleoskustasemetele
 - teksti loetavuse näitajaid

Loetavusindeks Lix

- Lixiga mõõdetakse teksti lugemistehnilist raskusastet: pikad sõnad ja laused muudavad teksti lugemise raskeks.
- Lix-indeksit tõlgendatakse järgmiselt:
 - väga kerge = $LIX \leq 25$
 - kerge = $25 < LIX \leq 35$
 - keskmine = $35 < LIX \leq 45$
 - raske = $44 < LIX \leq 55$
 - väga raske = $55 < LIX$

Analüüsime teksti. Mida märkate?

- Päike on täht ja kiirgab ise valgust. Päikese ümber tiirlevad taevakehad, mis ise valgust ei kiirga. Need on Päikesest palju väiksemad. Kõige suuremad nendest taevakehadest on **planeedid [mõiste: planeet – tähe ümber tiirlev kerajas taevakeha]**. Ka Maa, kus me elame, on üks Päikese ümber tiirlevatest planeetidest.
- Planeedid paistavad öötaevas heledate täpikestena, sarnaselt tähtedele. Me võime neid näha sellepärast, et neilt peegeldub Päikese valgust. Sarnaselt peegeldavad pimedal ajal neile langenud autotulede valgust näiteks jõevesi, liiklusmärgid ja inimese küljes olev helkur.
- Kui vaatad tähistaevast mitme nädala jooksul, on tähed üksteise suhtes ikka samal kohal ja moodustavad ühesuguseid mustreid. Planeedid on aga tähistaevas uues kohas. Sõna *planeet* tähendabki „rändavat” taevakeha.

(S. Kaljula, A. Saar „Loodusõpetus. 4. klass“ Koolibri, 2017)

Tekstide kohandamise näiteid

- Päikeseenergia toimetel vesi aurustub ja kandub atmosfääri. Atmosfääris veeaur jahtub ja hakkab kondenseeruma ning pilvi moodustama. Kui veepiisad on piisavalt rasked, siis kukuvad need raskusjõu toimetel alla, moodustades sademeid. Osa sademeid satub maapinnale ja osa veepinnale. Üks osa veest imendub, teine osa aurub. →
- Vesi liigub looduses ringi. See aurustub veekogudest. Jahtunud veeaur moodustab pilvi. Seejärel sajab vesi vihmamana alla ja voolab jõgedesse ning merre tagasi.
- Kohta, kus jõgi teise veekoguga liitub, nimetatakse **jõesuudmeks**. →
- **Jõesuue** on koht, kus jõgi saab kokku teise veekoguga: seal suubub jõgi merre, järve või teise jõkke.

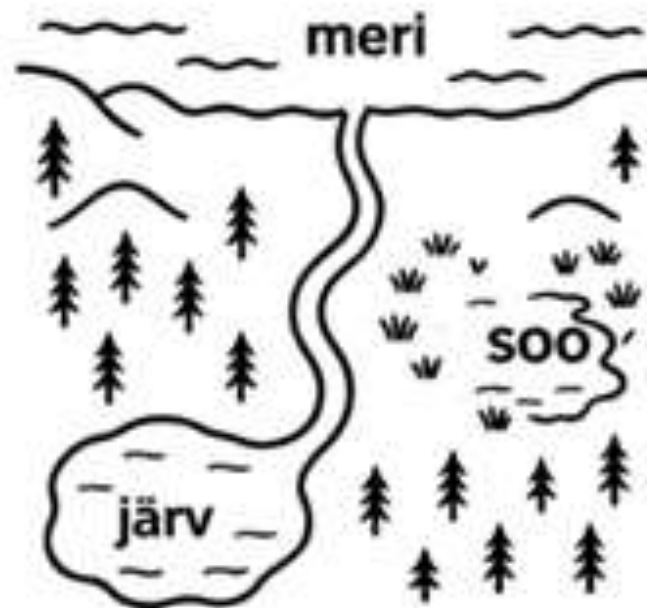
Loodusõpetus: kuidas ühe lause mõistmine võib olla väga raske...

Kui seisad sillal ja vaatad jõe voolu suunas ehk allavoolu, siis jääb sinust paremale **paremkallas** ja vasakule **vasakkallas**.

- Mis suunas sa pead jõge vaatama? (oodatav vastus: *jõe voolu suunas*)
- Mis suunas jääb sinust paremkallas? (oodatav vastus: *minust paremale*)
- Mis suunas jääb sinust vasakkallas? (oodatav vastus: *minust vasakule*)

Mõistmiseks: lihtsustada lauset, visualiseerida, aktualiseerida eelteadmised (vt kaht järgmist slaidi)

Jooniste kasutamine

1. Sõnade lugemine häälega, jõe voolusuuna määramine

<https://easydrawingguides.com>

parem
vasak

>

-kallas

Õpetaja küsib ja osutab sõnadele.

1. Loe (*parem*). Näita oma parem käsi.
2. Loe (*vasak*). Näita oma vasak käsi.
3. Loe (*kallas*). Kus on jõe kallas?
Näita pildil.
4. Sa seisad sillal ja vaatad jõe voolamist. Kuidas tead, kuhu poole jõgi voolab?

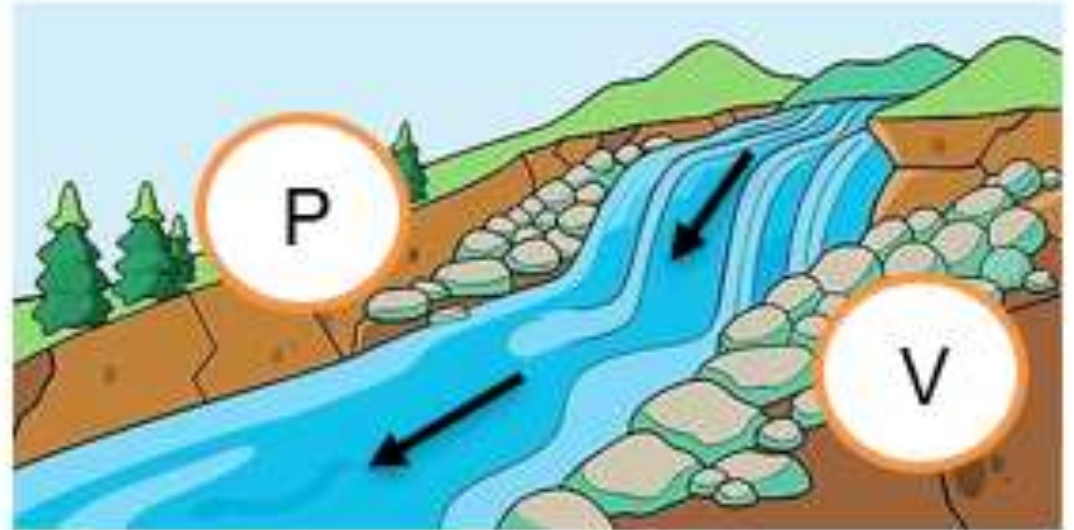
2. Lausete lugemine ja jõekallaste eristamise selgitamine

Tekstilause muudetakse lihtlausetest koosnevaks juhiseks (algoritmiks):

Vaatan jõe voolu suunas.

Paremal pool on parem kallas.

Vasakul pool on vasak kallas.

<https://www.freepik.com> (täiendatud)

Täna kuulamast!
helin.puksand@tlu.ee

Kaasrahanud
Euroopa Liit

Eesti
tuleviku heaks